

RELACIONS DEL PAPA PIUS II AMB JOAN II D'ARAGÓ I ELS CATALANS

Les relacions entre la Santa Seu i la Casa d'Aragó en la primera meitat del segle xv havien estat generalment poc cordials i en algunes ocasions summament hostils.

Elevat l'any 1416 a la dignitat reial Alfons el Magnànim, per mort del seu pare el rei Ferran d'Antequera, determinà acabar immediatament el cisma religiós en els seus reialmes, separant-se del papa Benet XIII i enviant legats al gran concili de Constança, malgrat les contràries suggestions dels prelats i abats de Catalunya reunits a Barcelona per tal de sostenir l'esvinçat tron del pontífex aragonès. L'any següent retia homenatge al papa romà Martí V, de la qual cosa es penedí ben aviat, com ho prova la seva indigna conducta després de la mort del papa Luna, de Penýscola, protegint el ridícul canonge de Barcelona Gil Sánchez Muñoz, que féu coronar amb el nom de Climent VIII, i amenaçant amb la pena capital el digníssim legat pontífic, el cardenal franciscà Pere de Foix, en cas que s'atrevis a entrar en els seus dominis¹. Mitjançant els bons serveis d'Alfons de Borja, el futur papa Calixte III, es firmà una concòrdia honorable, que donà la desitjada tranquil·litat i unió a l'Església i al seu procurador el capell cardenalici; pau que dissortadament durà pocs anys a causa de les exagerades pretensions del concili de Basilea contra el papa Eugeni IV, que portaren de nou al cisma, del qual se serví el rei Alfons d'Aragó en la seva pèrfida política amb aquell papa, encara que no arribà a reconèixer del tot l'antipapa Fèlix V de Savoia.

¹ Vegeu el magnífic estudi de F. EHRLE (més tard cardenal), *Der Cardinal Peter de Foix der Aeltere, die Acten seiner Legation in Aragonien*, «Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters» t. VII, Freiburg i. B. 1900, pp. 421-514; BARON, *Le cardinal Pierre de Foix et ses légations*, «La France Franciscaine», t. IV, París 1921, p. 1-40; 145-87; t. V, 1922, p. 1-70.

Assegurada la possessió de la corona de Nàpols després de la triomfal entrada d'Alfons en aquella capital el dia 26 de febrer del 1443 i vençut irremeiablement Renat d'Anjou, el sobirà defensat amb gran energia per Eugeni IV contra les pretensions de la Casa d'Aragó, hom féu de la necessitat virtut; de manera que a tants anys de discòrdia entre el rei Alfons i l'Església succeí una època de bonança, que es convertí en amistat en temps del papa Nicolau V, i que hauria durat segurament fins a la mort d'aquell poderós monarca si no s'hagués trobat aquest enfront d'un altre caràcter de ferro i igualment desitjós d'enaltir la família: ço és Calixte III, vell amic i vassall seu. Arribà a tal punt l'animositat entre ambdós sobirans, que el papa valencià deia poc abans de la seva mort, preveient pròxima la del seu rival: "Si el rei Alfons ve a mancar, jo lliuraré el meu successor de pena, impedit la successió de Ferran, fill natural d'aquell, a la corona napolitana. Alfons no ha deixat d'atemptar a la pau de l'Església, turmentant-la en les persones de Martí V, Eugeni IV i en la meua." El monarca aragonès responia a aquestes amenaces amb intents cismàtics, disposat a secundar tot procediment contra Calixte.

Sortosament, a pocs mesos de distància l'un de l'altre morien l'any 1458 Alfons d'Aragó i Calixte III: aquell el 27 de juny i el 6 d'agost el segon; i restà completament canviada i millorada l'escena política de les relacions entre Aragó i el Pontificat. El cultíssim, amable i pacífic Eneas Silvio Piccolomini, enlairat amb el nom de Pius II a la càtedra de sant Pere, s'afanyà a establir bons lligams amb la Casa aragonesa, concedint al rei Ferran la investidura de Nàpols i manifestant les millors disposicions envers Joan II, germà d'Alfons i successor seu en la corona d'Aragó, Sicília i Sardenya.

CREUADA PONTIFÍCIA CONTRA ELS TURCS. — Els primers contactes directes que trobem entre Pius II i Joan II d'Aragó es refereixen a la qüestió de la creuada papal. La principal preocupació del gran papa humanista, com ho fou també del seu predecessor, era el perill mahometà. Destruint l'any 1453 l'imperi bizantí per Mahomet II, des de Constantinoble amenaçava el Gran Senyor l'Europa balcànica i danubiana, i, efectivament, abans de començar el regnat de Pius II havien ja caigut en mans dels infidels inno-

brables places fortes i semblava inevitable la desfeta de tota l'Hongria cristiana. Urgia, doncs, oposar a l'invasor un exèrcit terrestre i prevenir amb una flota marítima ben dirigida els projectes de conquestes d'illes o ports europeus. El papa convocà, per butlla del 13 d'octubre del 1458, totes les potències cristianes a un congrés que devia celebrar-se a Màntua l'any següent per tal de concertar amb els delegats d'aquelles una creuada eficaç contra Turquia.

Aquesta crida papal trobà migrat acolliment, de manera que, acostant-se la data de la celebració del Congrés i ja essent Pius II pel camí, adreçava noves invitacions als prínceps. El 12 de maig, des de Bolonya, escrivia a Joan II d'Aragó pregant-lo "per la misericòrdia divina, que volgués recordar-se de la causa de la fe, d'importància capital per a tot catòlic, i foragitant tota mena d'impediments acudís sense retard a la dieta mantuana, dòcil a les exhortacions de la Santa Seu" ¹.

Arribat el papa a Màntua el 27 del dit mes de maig, no hi trobà cap representació dels sobirans, ni tan sols dels d'Itàlia: fins el 26 de setembre no es pogué celebrar la primera sessió del Congrés. El rei d'Aragó havia enviat els seus delegats, que eren: Joan Moles de Margarit, bisbe d'Élna ², el noble Pere de Peralta, en Joan de Galasch, doctor en Dret, i el bisbe electe de Segorb, Francesc Ferrer ³. Hi havia també a Màntua el duc de Milà, els marquesos de Màntua i Monferrato, el senyor de Rímimi i els representants de Ferran de Nàpols, Florència, Venècia, Ferrara, Bolonya, Sena i Luca. Dels dominis estrangers no havien arribat més que els de Borgonya i els d'Aragó, que, per les illes de Sicília i Sardenya, que posseïa, es considerava potència italiana. Després hi acudiren els delegats d'Hongria, Polònia, Savoia, i finalment els de l'Emperador, els quals venien amb poques ganes de concórrer a l'empresa armada contra l'enemic del Cristianisme, i els de França, preparats per iniciar un atac al papa a causa de la investidura reial

¹ Arxiu Vaticà, armari 39, t. 9, fol. 34. Publicà aquest breu, en la part principal, L. Pastor en la monumental obra *Història dels Papes* (ed. ital., vol. II, Roma 1911, p. 685); per això l'ometem ací.

² Preconitzat el 23 de març del 1453 i trasferit el 1467 a la Seu de Girona. Vegeu EUBEL, *Hierarchia catholica medii aevi*, t. II, Münster 1914, p. 150; GAMS, *Series episcoporum ecclesiae catholicae*, Ratisbona 1873, p. 600.

³ Fou preconitzat el 24 de setembre del mateix any, però poc després canviava la mitra per la de Càller i finalment per la de Mallorca. EUBEL, ll. c., 234, 114, 184.

napolitana concedida a Ferran d'Aragó. Considerant, doncs, Pius II les dificultats que presentava la conclusió d'un acord comú a totes les nacions cristianes, determinà concertar-ne un amb les potències italianes, entre les quals hom comptava l'Aragó. Amb exclusió, doncs, de Venècia, que presentava condicions exagerades, foren firmats entre totes les potències italianes certs capítols de concurs a una creuada cristiana de tres anys, senyalant per les despeses una dècima part als eclesiàstics, una trentena als llecs i una vintena als jueus.

Els quatre delegats de Joan II d'Aragó, en nom d'aquest, firmaren i juraren observar la dita capitulació; però, segons sembla, a Catalunya i a les altres terres de la Confederació aragonesa no mancaren persones que critiquessin aquesta obligació contreta per llur sobirà, tement que en sortís molt perjudicada tota la corona aragonesa o els drets de les Corts, que pactaven i legislaven juntament amb el rei. Volent, doncs, evitar el papa que aquestes crítiques poguessin refredar el fervor del monarca per la santa empresa, en ésser mal vista dels seus súbdits de la península, publicà espontàniament la butlla, que donem a conèixer més avall (doc. 1), datada en la ciutat de Sena cinc mesos després de la clausura del Congrés de Màntua, això és, el 4 de juny del 1460. En ella es justifica la conducta dels delegats reials en el Congrés, declarant que el monarca s'obligà al pacte antimahometà no com a senyor de les terres de la Confederació aragonesa, sinó solament pels reialmes italians de Sicília i Sardenya, dependents d'aquella.

En la percepció de la dècima imposada a Màntua ja en el primer any es presentà alguna dificultat, exposada sincerament pel rei Joan. Havia manat Pius II al seu nunci, el collector de la mateixa dècima en els dominis de la corona aragonesa, que consignés el producte líquid d'aquella contribució eclesiàstica al rei, per tal que aquest amb ella armés deu galeres-treirems i dues altres naus, que havia de tenir a disposició de la Santa Seu per la guerra contra els Turcs i mantenir-les per espai d'un any. Hauria bastat per això el diner que es pensava recollir si tota la clerecia hagués donat la dècima imposada; però el rei féu notar que els eclesiàstics de les províncies de Tarragona i Saragossa i de la diòcesi de Mallorca tenien privilegi de Calixte III de no pagar cap dècima, que no fos de caràcter general, i àdhuc si era general podien obligar-s'hi, sols

en part, adoptant taxes antigues i, per tant, menors. En conformitat amb aquestes excepcions, el papa determinà que el rei Joan armés les naus que pogués amb el producte recollit, i, en cas que aquest no volgués acceptar aital encàrrec, que el collector apostòlic conservés el diner en lloc segur per tal que en temps oportú pogués ser convertit en vaixells per a la guerra. Publiquem la butlla del 31 d'agost del 1460, adreçada a l'esmentat nunci Antoni Vernerì (doc. 2).

Les relacions del rei d'Aragó amb el papa Pius II eren molt cordials en aquest temps, com ho manifesta un acte de gran deferència de Joan II envers el papa, realitzat pel gener del mateix any, i al qual correspongué Pius II amb un altre d'exquisida atenció.

Com que Alfons el Magnànim havia viscut en tanta discòrdia amb el Cap de l'Església amb motiu de la seva manera arbitrària d'intervenir en les prebendes eclesiàstiques i principalment per les seves sortoses guerres contra la casa d'Anjou i altres senyories que s'oposaven a les pretensions aragoneses sobre Nàpols, per tal d'evitar que l'obtenció de butlles papals fes minvar la seva autoritat entre els vassalls de les corones d'Aragó, València, Catalunya i Mallorca, publicà certs edictes que prohibien usar de qualsevols indults o rescriptes de la Cúria Pontifícia sense expressa llicència del mateix rei. És natural que aquesta disposició fos mal rebuda pels papes, però Alfons era home de pocs escrúpols en qüestió de drets regalistes i que difícilment retractava les seves pragmàtiques. El mateix Joan II, germà seu, les havia confirmat en començar el seu regnat, però poc després, havent-ne el papa manifestat desplaer amb amoroses queixes exposades pels seus delagats en terres de la Corona d'Aragó i no volent el rei que tan gran infracció de la llibertat eclesiàstica tingués contristat el cor d'un pontifex extraordinàriament bondadós i amic de la Casa aragonesa, manà publicar a Barcelona, el dia 7 de gener del 1460, l'edicte que copiem (doc. 3), donant completa llibertat a la Santa Seu en la correspondència amb els seus fidels de les dites regions i viceversa.

Aquest acte devia commoure pregonament el cor sensible de Pius II, i com a prova del seu agraïment i afecte enviava a Joan II la Rosa d'Or d'aquella quaresma, com li anunciava amb una magnífica carta, datada a Sena el 13 d'abril, que també publiquem (doc. 4), en la qual fa un expressiu elogi del zel apostòlic del monarca i de

la seva devoció envers l'Església Catòlica¹. I veritablement se'n féu mereixedor, no solament per les accions ja esmentades, sinó també per la sinceritat amb què es proposava ajudar Pius II en la creuada que semblava imminent. Ho prova la carta del rei, escrita de Saragossa estant el 5 de maig del 1461, en què mana a Bernat de Vilamari, capità general de les reials galeres, "que per defensa de la santa fe i perquè us ha pregat molt d'açó el Sant Pare", es traslladi amb deu galeres a les aigües pontificies, posant les naus a disposició de l'Església per la guerra contra els Turcs².

REVOLUCIÓ DE CATALUNYA CONTRA JOAN II. — Ben conegudes són les turbulències que a Catalunya causà la discòrdia entre el rei d'Aragó i el seu primogènit el príncep Carles de Viana. Aquell conserva encara en la nostra terra el títol de "rei sens fe" i un dels nostres millors historiadors moderns³ l'anomena "mal pare, mal home i mal rei": almenys el primer estigma el té ben merescut; si bé és cert que part de la culpa correspon a la reina Joana Enríquez, dona de gran talent i viril fortalesa, però pèssima madrastra. Ambdós esposos, per tal d'exaltar els fills de llur tàlem, feren tot el possible per arruïnar el príncep Carles, a qui la seva mare Blanca havia llegat en morint la corona de Navarra. A Catalunya i Sicília s'havia fet summament simpàtic un príncep que tants dots naturals i extraordinària cultura posseïa, i hom desitjava pertot arreu que el seu pare el fes jurar com a successor a la Corona aragonesa, a la qual cosa aquell s'oposava, i àdhuc li negava la de Navarra amb odi ferotge. Per això quan el príncep, retornant de Sicília i Mallorca, entrà a Barcelona el 22 de març del 1460 i la ciutat el rebé amb entusiasme delirant, aclamant-lo com a legítim hereu de la Corona, Joan II i la seva muller en tingueren amarguíssim sentiment. Escoltant el rei les perverses suggestions de la reina i donant fe a la calúmnia, segons la qual el seu

¹ Nicolau V, l'únic papa que havia viscut sempre en bones relacions amb el rei Alfons d'Aragó, havia enviat a aquest la Rosa d'Or l'any 1451; no obstant, les expressions de la butlla papal en què s'anuncia la dita distinció són molt menys afectuoses i encomiàstiques que la referent a Joan II. Hom pot veure aquella en l'Arxiu Vaticà, Reg. Vat., t. 403, fol. 1.

² Vegeu *Colección de documentos inéditos de la Corona de Aragón*, t. XVI, o IV del *Levantamiento de Cataluña contra Juan II*, p. 76.

³ VÍCTOR BALAGUER, *Historia de Cataluña*, t. VI, Madrid 1886, p. 248. Vegeu també VALLS TABERNER i FERRAN SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, v. II, Barcelona 1923, p. 177.

fill pensava destronar-lo mitjançant l'auxili armat del monarca de Castella, manà a Carles de presentar-se immediatament a la ciutat de Lleida, on celebraven sessions les Corts Catalanes. Malgrat tantes proves contràries, no creia el príncep en l'extremada malícia del seu pare; així és que, com anyell mansuet, acudí al lloc senyalat, esperant la seva proclamació d'hereu reial; gran fou, doncs, la seva consternació en veure que el rei, després de donar-li l'òscul de Judas, el declarava presoner, meditant segurament desfer-se d'un fill tan avorrit, que maleïa l'hora en què l'havia engendrat. Emprisonat Carles de Viana el dia 2 de desembre, passà dos mesos de penes en el castell de Morella.

En va protestaren d'aquest acte indigne les Corts Catalanes i la ciutat de Barcelona: Joan II estava encegat per l'odi, de manera que als nous enviats per la Generalitat de Catalunya i Consell de Cent de Barcelona, que li demanaven la llibertat del primogènit, respongué amb insults i els digué aquelles cèlebres paraules maledictives: "la ira del monarca és missatge de la mort", que indignaren i feren perdre la paciència als prohoms catalans. Tot el principat s'alçà en armes sota l'experta direcció dels comtes de Pallars i de Mòdica, del vescomte de Rocabertí i altres, i amb la benedicció dels prelats. Tement, doncs, Joan II la ruïna de la seva Corona, puix que València, Aragó i Mallorca havien declarat llur solidaritat amb Catalunya, donà llibertat al seu fill, qui entrava triomfalment a Barcelona el 12 de març del 1461.

No content el principat amb aquella llibertat del seu amat príncep, volgué la seva rehabilitació, i demanà que fos jurat hereu de la Corona aragonesa i que mentrestant prengués l'administració del Principat, de manera que el rei no pogués entrar en les terres catalanes sense llicència de la Generalitat. En absència del monarca, foren presentades aquestes proposicions a la reina, que aleshores residia a Vilafranca, però, conceptuant-les ella exagerades i tan humiliants pel seu marit, no s'atreví a jurar-les, com exigien els catalans, i, per tant, volgué consultar personalment el rei, que es trobava a l'Aragó, de qui rebé autorització per firmar els dits capítols, com ho féu la mateixa reina Joana a Vilafranca el dia 21 de juny del mateix any.

Joan II restà molt afligit per les concessions que li havia arrencat Catalunya, especialment perquè amb aquell pacte jurat veia im-

pedida l'exaltació, que tant ell com la reina anhelaven, del príncep Ferran — el després celebèrrim Rei Catòlic —; i també el contristava, com ho deia més tard al papa Pius II, que s'hagués lligat de tal manera respecte de Catalunya, que no hi pogués entrar sense permís de la Generalitat sota pena de degradació o de ser-hi considerat com a persona merament particular: cosa que no hauria promès amb jurament sense l'amenaça del Principat i la por de potències estrangeres, defensores de Carles de Viana.

Arranjada, doncs, segons semblava, aquesta greu discòrdia entre Joan II i Catalunya, el príncep Carles de Viana sobtadament es posava malalt i moria a Barcelona el dia 23 de setembre del mateix any 1461, no sense sospites d'emmetzinament parricida, deixant els catalans en la major consternació que hom pugui ponderar. La nostra terra acceptà resignada la successió del príncep Ferran, germanastre del difunt; però, havent comès l'odiada reina algunes arbitriarietats en l'exercici del seu càrrec de lloctinent del rei a Catalunya, després d'enverinar les divisions polítiques i socials dels seus habitants amb la seva inoportuna defensa dels pagesos de remença, es formà un partit formidable contra ella i contra el rei, que aprovava la seva conducta. Decidit Joan II a aixafar els drets de Catalunya, obtingué amb fina política de separar el rei de França de la defensa de la causa catalana, firmant a Olite, el mes d'abril del 1462 i més tard a Salvatierra, una aliança contra Catalunya, mitjançant l'empenyorament del Rosselló i de la Cerdanya. Era, doncs, inevitable l'alçament armat de la nostra terra contra aquell tirà.

Precedit del seu fill bastard l'arquebisbe de Saragossa, el rei entrà finalment a Catalunya. S'emparà primerament, el dia 6 de juny, de Balaguer, ciutat que li era molt addicta i que des del 1418 li havia estat donada en feu pel seu germà Alfons el Magnànim¹. En vista del procediment de Joan II, contrari al pacte jurat de Vilafranca, que li impedia l'entrada al Principat, la Generalitat decretà que la reina fos tractada com a violadora de les llibertats patries i els dies 9 i 11 del mateix mes també el rei era denunciat a Barcelona per enemic de Catalunya i digne d'expulsió. Aleshores començà de nou a la nostra terra la guerra cruenta i fratricida, i el Principat es veié obligat a oferir la corona comtal al rei En-

¹ Vegeu la meua *Història de la ciutat de Balaguer*, Manresa 1913, p. 205.

ric IV de Castella i després de la renúncia d'aquest, a últims del 1463, al conestable de Portugal, nét del famós Jaume d'Urgell, "el Dissortat", retut amb la ciutat de Balaguer a Ferran d'Antequera l'any 1413, i finalment a l'implacable enemic de la Casa aragonesa el duc Renat d'Anjou.

Vegem ara la intervenció del papa Pius II en aquesta guerra de Catalunya. Ja pel gener del 1461, assabentat el papa de l'hostilitat existent entre el rei Joan II i el seu primogènit el príncep de Viana, i probablement ignorant l'acte verament forçat, de reconciliació externa del rei amb el seu fill i l'alliberament d'aquest, escriví als diputats de Catalunya i consellers de Barcelona el breu *Commisimus nonnulla* del 30 del mateix mes, pregant que escoltessin benigneament allò que de viva veu els explicaria de part seva el bisbe d'Elna, Joan Moles de Margarit, el seu nunci, que enviava a terres catalanes¹.

Efectivament, el dia 27 de març següent, l'esmentat nunci consignava el breu credencial a la Diputació catalana i als consellers reunits en sessió, manifestant de paraula que Sa Santedat s'havia interessat per la llibertat del príncep de Viana i per la pau de la terra catalana; encarregava, per tant, als diputats i consellers que procuressin obtenir quan més aviat millor la concòrdia entre llur sobirà i el seu primogènit². Més expressiva — i menys grata per Catalunya — era la butlla: *Caepimus animo non mediocrem mo-*

¹ *Colección* etc., t. e., p. 123. He vist moltes butlles donades a aquest bisbe d'Elna pel gener del 1461 per tal que la seva legació apostòlica a les terres del rei Joan d'Aragó anés revestida de tot el prestigi convenient i d'extraordinària autoritat. Per la que comença *Ad reprimendas* rep sentència favorable a ell contra cert Guillem Jaume; per altres *Destinantibus, Quia praesentis vitae conditio, Devotionis tuae, Ad ea libenter, Cum Nos nuper* és autoritzat per exigir els espolis de la diòcesi mallorquina des de la mort del bisbe Joan Garcia, O. P., fins a l'elecció d'Arnau de Marí; per disposar de béns eclesiàstics per testament; per entendre en la visita apostòlica de mantes comunitats religioses, i finalment per exempció de despeses pròpies durant la seva nunciatura. (Arxiu Vaticà, Reg. Vat., t. 479, fol. 18, al 15v. fol. 749, al. 146v; fol. 150, al. 147; fol. 151, al. 148; fol. 152, al. 149.) Els altres diplomes, que comencen *Destinantibus* i *Ad ea ex apostolicae* (distints dels anteriors d'igual començament) i també els següents: *Cum dilectus, Personam tuam* i *Ad perferendum* li donen facultat per percebre, en nom del papa, els fruits del bisbat de Lleida; per reformar els convents de disciplina afeblida; per anar segur i respectat per totes les terres; per conferir alguns benefets eclesiàstics, i finalment — i aquesta és la principal — rep gran poder per tal de promoure la creuada antimusulmana a favor del regne de Xipre i el seu destronat rei. (Arxiu Vaticà, reg. esm., fol. 152-156v, al. 149v-156v.)

² *Colección*, ll. e., p. 126.

lestiam del 19 de març, que el mateix bisbe Margarit presentà a la Generalitat el dia 16 d'abril. Segurament que en aquest temps Pius II havia rebut de Joan II o dels funcionaris que aquest tenia a Itàlia algunes informacions poc favorables a la causa catalana, i, per tant, no és estrany que reprengui els diputats i consellers per llur conducta envers el seu senyor temporal legítim. No obstant, cal notar les expressions també dures envers el rei, assegurant que ja li ha escrit inclinant-lo a la benvolença paternal i conjurant-lo per tal que es portés com a pare envers el seu fill: *erga suum natum, prout patrem se gerat*". Era demanar molt a qui tant avorria el seu primogènit. El papa pregunta als diputats i consellers què és el que pot fer ell per tal d'assolir la pau en tanta confusió pública, i els demana, per amor de Déu i de l'Església, mare comú de tots els fidels, que mentrestant no es passi a ulteriors accions: que ell confia trobar un mitjà que porti una pau honorable a Catalunya¹.

En un altre breu del 5 de març, donat a Antoni Vernerí, bisbe electe de Siracusa — nunci també i col·lector pontifici enviat al rei d'Aragó, que ho era així mateix de Sicília — encarrega a la Diputació i Consell de Cent que escoltin el seu representant amb benvolença. Les paraules del prelat Vernerí eren més suaus que les pronunciades pel bisbe d'Elna. Digué, doncs, a la Generalitat reunida en consistori el dia 20 de maig "que nostre Sant Pare havia hagut molt gran anuig de la captació del senyor Príncep; però creu haurà hauda molt major alegria de la liberació, per la qual los cathalans tant virtuosament havien insistit e treballat, com a fidelissims vasalls e de molta virtut, loant molt los actes de aquells". Afegí "que pus la liberació era obtenguda, nostre Sant Pare los pregava e encarregava que fossen axí virtuosos en reconciliar lo amor paternal en lo fill e obediència del fill en lo pare. E en açó vulguessen ab gran estudi entendre e encara en lo repòs del Principat, oferint que ell en nom del Papa, si mester era, hi volia treballar e per totes ses forces conduir bona concòrdia e repòs entre tots"².

En lloc de l'abat de Montserrat, a qui corresponia en aquesta ocasió respondre, digué l'arquebisbe de Tarragona al nunci pontifici que els catalans mai no havien intentat ni es proposaven

¹ *Colección*, ll. e., p. 237.

² *Colección*, ll. e., p. 500.

realitzar actes contra el servei de llur rei, sinó cercar la reconciliació d'aquest amb el seu primogènit, i "quant a l'intervenció oferta per lo dit nunci apostòlich, li regracien molt, e, si obs. serà, la acceptaran en son cas" ¹.

Sobrevinguda pel setembre del mateix any 1461 la mort del príncep Carles de Viana i acceptada resignadament la successió reial en el príncep Ferran, passà una temporada de relativa calma, que hauria estat perpètua si Joan II, dominat per aquell mal esperit de la reina, no hagués trepitjat els furs i l'honor de Catalunya. Per alguns afers del Principat, envià la Generalitat a Roma, en la primera desena d'octubre del mateix any, Fr. Jaume de la Gialtrú, prior de Catalunya, de l'orde militar de sant Joan de Jerusalem, i Fr. Joan de Cardona, comanador de Masdeu i d'Espluga de Francolí, del mateix orde. Portaven cartes credencials per al Papa, per al Col·legi de cardenals i per al cardenal Roderic de Borja, en particular, i, a més, algunes instruccions escrites. En la carta a Pius II (7 d'octubre) parla la Generalitat dels diplomes pontificis esmentats, que havien presentat els nuncis Joan, bisbe d'Elna, i Antoni de Vernerí, i alhora explica extensament els darrers esdeveniments de Catalunya després d'haver obtingut la llibertat de Carles de Viana, principalment la capitulació jurada del rei amb el Principat i la subsegüent mort del príncep. Terminen pregant Pius II "que li plàcia haver un special recomendació e memòria aquets fidelísim e christianíssim ² Principat e los poblats en aquell, los quals ab tota integritat, obediència, vertader zel e fervent devoció sempre són e seran promptes als seus servey e manament, com a Vicari de nostre senyor Déu Jesuchrist e pare en la terra" ³.

El dia 12 de desembre, Pius II responia a les cartes dels diputats de Catalunya amb el breu *Venerunt ad Nos*, en què refereix l'audiència concedida als dos ambaixadors, qui li expressaren l'agraïment del Principat per tot el que havia fet a fi d'aconseguir la reconciliació del príncep de Viana amb el seu pare. Respongué el Papa que li bastava d'haver acontentat els catalans ⁴.

¹ Colección, ll. e.

² Diu "fidelissimo e christianissimo".

³ Colección, t. XVIII, pp. 103-106.

⁴ Colección, ll. e., p. 441. El cardenal "R. de Valencia" respon també amb molta benignitat, però la data de 13 de gener del 1481 és certament errada en l'edició. Ll. e., p. 442.

És probable que en enviar els Diputats de Catalunya els seus ambaixadors a Roma i en escriure al Papa sobre la capitulació de Vilafranca, ben coneixedors del caràcter de Joan II, pensessin ja en la possibilitat que el sobirà procurés ser quití del jurament que tan forçosament havia concedit: així s'explicaria molt bé que en la carta indicada exposessin a Sa Santedat com havia obtingut el Principat aquella capitulació. De totes maneres, no sabem que aleshores el rei d'Aragó fes cap pas per tal de lliurar-se d'aquelles imposicions tan humiliants, especialment la de no poder entrar a Catalunya sense autorització de la Generalitat sota pena de ser-hi considerat com a persona privada. Hem de dir més, encara: alçat ja el sometent i les altres forces armades contra la reina i volent Joan II combatre la reacció, entrà a Catalunya a primers de juny del 1462, com havem dit, sense fer-se dispensar del jurament prestat. És veu, no obstant, que aleshores, o poc més tard, va encarregar al papa que l'en dispensés, en atenció a les crítiques circumstàncies en què hom li havia arrencat aquell jurament, que li semblava indigne de la dignitat reial, i també per tal de posar fi als excessos comesos pels catalans després de la mort del príncep de Viana, entre els quals, segons diu, ja no hi havia cap respecte envers la justícia ni envers les persones eclesiàstiques. Pius II, mitjançant la butlla *Sic decet* del 25 d'agost del 1462, que copiem de l'Arxiu vaticà i donem a la publicitat (doc. 5), dispensa el rei del jurament, autoritzant-lo a entrar en el Principat, com si aquell no hagués existit.

Hom comprèn que aquesta dispensa del jurament de la capitulació de Vilafranca fos summament penosa per Catalunya. Precisament el 21 de juliol la Generalitat havia escrit a Pius II una llarga carta exposant-li la manera despòtica com la reina exercia el govern a Catalunya i la recent entrada armada de Joan II, que havia obligat el Principat a respondre a tantes provocacions¹. Els ambaixadors enviats a la Ciutat Eterna per l'octubre de l'any anterior ja havien tornat a la seva terra després d'acabar llur missió a Nàpols i Sicília, però el Principat no cessava d'enviar cartes a Roma i especialment al Papa, que hem cercat en va. "Que sien fetes a Nostre Sant Pare letres de recomanació", determinaven

¹ *Colecció*, t. XXII, p. 63.

els diputats el dia 27 de gener del 1463¹; “que's justifiqui lo fet del Principat”, deia l'abat de Montserrat en la sessió del 4 de febrer², i tres setmanes més tard hom encarregava a Alfons Paradiñas³ i l'abat de Sant Cugat, que es trobaven a Roma, la missió de prendre en defensa els interessos de Catalunya⁴. En les reunions del 13 i 26 de maig es lamenten els diputats perquè persones malèvols havien portat al Sant Pare noves falses i perjudicials a Catalunya; per tant, determinen d'escriure a Sa Santedat i als cardenals i ensems enviar a Roma una persona, delegada de la Generalitat, segons el parer del bisbe de Vic⁵.

Diuen alguns historiadors⁶ que pel setembre del 1463, havent estat ja destituït per Catalunya el rei Joan i proclamat en lloc seu Enric IV de Castella, i trobant-se la guerra en tota efervescència i Barcelona assetjada per les tropes de Joan II i Lluís XI de França, es presentà davant el Consell de Barcelona un nunci apostòlic enviat per Pius II per tal de constituir-se mitjancer en la desitjada reconciliació. Hom escriu que li fou respost que el Papa no coneixia la malícia del rei Joan, i que, cansats de la seva perversitat, els catalans ja l'havien desposseït de la seva dignitat comtal oferint-la al monarca castellà, preferint morir tots abans de tornar a reconèixer qui havia mancat al jurament i empenyorat les terres catalanes; oïdes aquestes raons, sortí el nunci de Barcelona sense haver obtingut el més petit èxit en la seva gestió pacifista. Creiem que els historiadors han sofert ací una equivocació atribuïnt al setembre del 1462 les visites dels nuncis Joan, bisbe d'Elna, i l'electe de Siracusa a la Generalitat, les quals foren pel març, abril i maig del 1461, com hem demostrat més amunt.

Intervingué, certament, en la qüestió catalana el papa Pius II pel setembre del 1463, quan la guerra es trobava en el període més cruel i corria la sang a doll, d'ambdues parts belligerants. El cardenal Lluís Joan del Milà, nebot i coterrani del papa Calixte III,

¹ *Colección*, t. XXIII, p. 211.

² *Colección*, ll. e., p. 218.

³ Administrador de l'església nacional de la Corona de Castella a Roma i més tard bisbe de Ciudad Rodrigo, sobre el qual publicarem, a. D., una monografia amb nombrosos documents.

⁴ Sessió del 25 de febrer de 1462. *Colección*, ll. e., p. 283.

⁵ *Colección*, ll. e., pp. 284, 295 i 457.

⁶ Vegeu principalment ZURITA, *Anales de Aragón*, t. IV, l. XVII, Barcelona 1668, fol. 117; VÍCTOR BALAGUER, *Historia de Cataluña*, t. VI, p. 178.

havia estat nomenat, l'any 1459, bisbe de Lleida¹ i pel setembre del 1463 es disposava a deixar la ciutat eterna per tornar a la seva nova diòcesi. A ell, doncs, envià Pius II una butlla el dia primer d'aquell mes, descrivint-li els horrors de la guerra catalana i encarregant-li de cercar per tots els mitjans oportuns la cessació de les hostilitats i una pau definitiva. El cardenal Milà, probablement per por de responsabilitats personals en la guerra fratricida, no tenia molta pressa d'anar a regir personalment la seva Seu lleidatana, majorment quan la mateixa capital, on havia de residir, estava en perill de caure en mans de Joan II. L'any següent, separat ja de la lluita el potent rei de Castella, a qui els catalans havien proclamat comte de Barcelona, hom preveia fora del Principat que el conestable de Portugal en Pere no portaria a felïç terme la guerra catalana; el bisbe Milà prengué llavors comiat del Papa, qui de nou li confià l'encàrrec de pacificador, fent-li redactar la mateixa butlla de l'any precedent, però amb data del 18 de març del 1464 i suprimint la llarga clàusula referent a les sancions. En la primera butlla se li donava facultat apostòlica per excomunicar i ferir amb altres censures eclesiàstiques els qui s'oposessin a la seva acció pacificadora; en la segona, en canvi, sols rep la comissió de procurar la pau i concòrdia entre els belligerants, prometent-li l'expressió de la benvolença papal i la benedicció divina en cas d'assolir un felïç resultat. Publiquem integralment el primer diploma pontifici i el petit fragment addicionat a la segona butlla (doc. 6).

Aquesta fou l'última intervenció del papa Piccolomini en les qüestions catalanes. El dia 14 d'agost del mateix any 1464 moria a Ancona el gran pontífex humanista, a qui succeïa Pere Barbo amb el nom de Pau II, de qui cap notícia no tenim sobre el seu in-

¹ Sobre aquest cardenal i bisbe de Lleida vegeu FLÓREZ, *España Sagrada*, t. XLVII, Madrid 1850, p. 84; VILLANUEVA, *Viage literario a las iglesias de España*, t. III, Madrid 1902, p. 78; CRISTOFARI, *Storia dei Cardinali di Santa Romana Chiesa*, Roma 1888, p. 153; CARDELLA, *Memorie Storiche dei Cardinali della S. Romana Chiesa*, t. III, p. 123; ESCOLANO, *Historia de Valencia*, Valencia 1610, l. 9, col. 1263.

Era ben conegut de la Generalitat, la qual per l'octubre del 1461 encarregava als ambaixadors de Catalunya enviats a Roma que l'interessessin en la qüestió catalana. Vegeu *Colección de doc. esmentada*, t. XVIII, p. III. No essent el nostre intent escriure llargament d'aquest cardenal, ometem corregir les inexactituds històriques de Zurita, Chacón i altres autors quan parlen del mateix prelat.

terès en la guerra de Catalunya, que s'acabà l'any 1472 amb la capitulació, encara que honrosa, de Barcelona i l'entrada de Joan II en l'antiga ciutat comtal.

DOCUMENTS

I

Sena, 4 juny 1460.

Declaració papal a favor del rei Joan II en la qüestió de la creuada contra Turquia.

Ad futuram rei memoriam.

Ad tranquillum regimen militantis Ecclesiae, cui superna dispositione praefecti sumus, nostrae diligentiae curas solertius intendentes, ambiguitates, ex quibus regnis et nationibus quibuscumque possent damnosa provenire dispendia debito, prout expedit, lucidamus.

Sane cum superioribus mensibus ad conventum per Nos super negotiis fidei in civitate Mantuana celebratum comparuissent oratores carissimi in Christo filii nostri Johannis Aragonum regis illustris ad eundem conventum per Nos vocati, videlicet venerabilis frater noster Johannes episcopus Elnensis et dilecti filii Petrus de Peralta, miles, et Franciscus Ferrarii, electus Segobricensis, ac Johannes de Galach, Decretorum doctor, ad hoc specialiter per eundem regem cum sufficienti mandato destinati, requirentibus Nobis ut juxta conventionem cum ipsis ac omnibus et singulis potentatibus Italiae per Nos initam, nomine dicti regis, videlicet pro regnis Siciliae ultra Farum et Sardiniae, quae ipse rex in Italia possidet, sicuti et reliqui potentatus praedicti quaedam tunc expressa capitula observare promitterent et jurarent, ipsi oratores in hoc pro fidei utilitate et nostra voluntate ac dicti regis gloria praeclare et laudabiliter se gerentes, promiserunt et jurarunt praefatum regem dicta capitula pro regnis videlicet et dominiis Siciliae ultra Farum et Sardiniae hujusmodi dumtaxat efficaciter observaturum esse, prout in quodam instrumento publico desuper confecto plenius continetur. Verum accepimus, quod cum dicta regna cum corona et regno Aragonum jam pridem possessa fuerint, quidam nimium curiosi et ultra quam expediat sapere volentes, asserere praesumpserunt propter promissionem et juramentum hujusmodi, quoad ipsa dumtaxat et non reliqua dicti regis regna et dominia praestitum, eidem regi non modicum praejudicium generatum fuisse.

Nos igitur, ne propter id quod in favorem Cruciatæ fidei bene et laudabiliter ac bona fide per dictos oratores aut ipsum regem actum est in aliquorum mentibus aliquis ambiguitatis scrupulus coalescere possit, omnem super hoc ambiguitatis materiam amputare volentes, motu proprio, non ad alicujus super hoc Nobis oblatae petitionis instantiam sed de nostra mera dispositione et voluntate, per promissionem et juramentum hujusmodi antedicto regi nullum praejudicium generatum fuisse aut esse seu generari potuisse vel posse, quinimo promissionem et juramentum hujusmodi ad ipsius regis aut suorum regnorum et dominorum gloriae et auctoritatis augmentum cessisse ac cedere auctoritate apostolica et ex certa scientia, tenore praesentium, declaramus. Non obstantibus praemissis ac constitutionibus et ordinationibus apostolicis necnon statutis et consuetudinibus etiam municipalibus eorundem regnorum juramento, confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis contrariis quibuscumque. Nulli ergo etc. nostrae declarationis infringere etc. Si quis etc.

Datum Senis anno Incarn. dom. 1460, pridie nonas junii, pontificatus nostri anno secundo.

Arxiu Vaticà, Reg. Vat., t. 503, fol. 140.

2

Sena, 31 agost 1460.

El papa encarrega a Antoni de Veneri, secretari seu i nunci apostòlic prop del rei Joan II d'Aragó, l'arranjament de la dificultat proposada per dit sobirà en la dècima per la creuada contra els Turcs.

Dilecto filio Antonio de Veneriis, secretario nostro, in Aragonia et aliis regnis et dominiis tam Italicis quam octiduis carissimi in Christo filii nostri Johannis Aragonum regis et Apostolicae Sedis nuntio et generalis decimae collectori, salutem etc.

Superioribus diebus, cum te collectorem decimae generalis super fructibus, redditibus et proventibus omnium ecclesiarum et beneficiorum ecclesiasticorum per Nos in conventu Mantuano impositae in Aragonum et ceteris regnis et dominiis tam italicis quam octiduis carissimi in Christo filii nostri Johannis Aragonum regis illustris deputavissemus, cupiens eandem decimam in subsidium fidei provide dispensare, tibi per alias nostras litteras¹ commisimus et mandavimus ut totam ipsam decimam praesentis anni dumtaxat, postquam exacta

¹ No les havem trobat.

foret, praefato regi ad hoc ut ipse decem triremes et duas naves seu plures vel tot quot de ipsa decima armari possent contra Turchos armare, et quandocumque per Nos vel successores nostros Romanos Pontifices pro tempore existentes debito et congruo tempore requisitus foret, sic armatas contra eosdem Turchos destinare et per unum integrum annum adversus eos continuo retinere deberet, recepta prius ab ipso rege, suo et haeredum ac successorum suorum nomine, idonea cautione de praemissis per eum agendis, pro sua voluntate consignares; ac voluimus decimas, quas praesentes in Romana Curia persolvisset vel in posterum persolveret in hujusmodi decimae consignatione nullatenus includi, prout in eisdem litteris plenius continetur.

Cum autem, sicut accepimus, praefatus rex, existimans eandem decimam, deductis decimis curialium ac expensis subcollectorum, ad faciendum sumptus decem triremium et duarum navium hujusmodi non sufficere, cum praesertim fel. rec. Calistus papa III, praedecessor noster, dilectis filiis clero Terraconensis et Caesaraugustanae provinciarum ac diocesis Maioricensis per suas litteras concesserit, ut ad nullius solutionem decimae, nisi illa generalis foret, nec tunc etiam nisi secundum taxas antiquas, non autem secundum verum beneficiorum valorem quomodolibet tenerentur, eandem cautionem praestare, noluerit. Nos, qui ut ipsa decima solum in hujusmodi fidei subsidium exponatur et convertatur plurimum intenti sumus, discretioni tuae per apostolica scripta mandamus, quatenus ex quo ita se res habet, si dictus rex sufficientem et idoneam cautionem de armandis non decem triremibus et duabus navibus, ut praefertur, sed tot quot de ipsa decima armari poterunt et illis sic armatis ad omnem nostram vel successorum nostrorum requisitionem contra ipsos Turchos mittendis et per unum annum integrum nostro et Romanae Ecclesiae nomine retinendis praestare voluerit, potsquam cautionem ipsam praestiterit, ei dictam decimam praesentis anni dumtaxat ante vel postquam exacta fuerit, pro sua voluntate consignes.

Si vero ipse rex onus assumere et cautionem hujusmodi praestare noluerit, tu ex tunc easdem decimas juxta commissionem tibi per Nos factam colligere cures et eas apud te retineas, aut in loco tuto reponas in tot triremes et naves quot exinde armari poterunt convertendas, donec et quousque Nos de modo armandi easdem triremes et naves aliter duxerimus disponendi.

Et ne propter dictas Calisti praedecessoris litteras ipsa decima in eisdem provinciis et dioecesibus minuatur, volumus quod tu illam juxta verum valorem beneficiorum et impositionem per Nos in conventu

Mantuano factam et per poenas in litteris desuper confectis appositae omnino cures colligi facere. Non obstantibus eisdem litteris, quarum vim et effectum tenore praesentium hac vice dumtaxat, quoad hoc, suspendimus et enervamus, ceterisque contrariis quibuscumque.

Praeterea volumus et earundem tenore praesentium tibi committimus et mandamus, ut in omnibus et singulis regnis et dominiis supra dictis idoneos et acceptos verbi Dei praedicatores religiosos vel saeculares, prout tibi videbitur, eligas et assumes eisque et eorum cuilibet auctoritate nostra mandes in virtute sanctae obedientiae et sub excommunicationis poena, ut juxta aliarum litterarum nostrarum super hoc editarum continentiam in civitatibus et locis regnorum et dominorum praedictorum populis cruciatam nuntient et praedicent, illosque ad contribuendum huic sancti operi inducere et hortari ac eos ad commune periculum repellendum adstrictos esse declares. De oblationibus vero et eleemosynis, quae in opus cruciatum per christifideles in regnis et dominiis hujusmodi erogatae fuerint duas ex tribus partes in opus armandi triremes et naves praedictas, sive illas per praefatum regem armentur sive non, deputes et consignes. Tertiam vero partem in expeditionem exercitus terrestris contra eosdem Turcos exponendam et convertendam penes te, donec aliud a Nobis habueris in mandatis, retineas. Non obstantibus contrariis quibuscumque.

Datum Senis anno Incarn. dom. 1460, kalendis augusti, pontificatus nostri anno secundo.

Arxiu Vaticà, Reg. Vat., t. 477, fol. 156v-157.

3

Barcelona, 7 gener 1460.

Decret de Joan II donant permis per usar de diplomes i rescriptes papals sense el "placet" reial imposat per Alfons el Magnànim.

Ara hojats que us fan assaber per part de la majestat del Serenissimo Senyor rey don Joan, ara benaventuradament regnant.

Que jatsia per lo Illustrissimo Senyor don Alfonso, germa e predecessor seu, de immortal memoria, fossen stats fets e ordenats e manats publicar en aquests seus regnes e terres de Arago, Valencia, principat de Cathalunya e Mallorques, que alguns subdits e naturals seus de qualsevol ley, stament e condicio fossen, no usassen ne poguessen usar sots grans penes en los dits edictes apposades de qualsevol bulles, indults e rescriptes apostolicals sens expressa licencia

e facultat del dit senyor rey don Alfonso; los quals edictes per lo dit senyor rey apres mort del dit illustr. senyor rey don Alfonso e de la benaventurada successio fonch manat esser inviolablement servats e per bons respectes per la sua Magestat los dits edictes foren de nou fets e atorgats, segons en les provisions e preconizacions de aquelles, per aquesta raho fetes e manades, apar pus largament es contengut.

Ara empro la prefata Magestat per contemplacio de nostre Sant Pare e per altres bones e honestes e legitimes causes lo seu animo movents ha per rrevocats e revoca los dits edictes e prohibicions, aixis aquells e aquelles que foren fets e fetes per lo dit Serenissimo Senyor rey don Alfonso, com aquells e aquelles que per la sua Celsitut de nou foren fets e fetes, atorgats e atorgades. E dona licencia e plenaria facultat la prefata Magestat que liberament tot hom en los dits regnes de Arago, Valencia, principat de Cathalunya e Mallorques puxa usar de qualsevol bulles, indults e rescriptes apostolicals segons e per la forma e manera que fer se podia abans de la indicio e publicacio dels dits edictes, provisions, crides per aquella raho fetes e fetes. Los dits edictes e provisions e penes en aquells e aquelles contengudes en alguna cosa no contrastants. Tota via vol empero la prefata Magestat que les sues preheminencies, prerogatives e drets li sien servats inviolablement segons que li eren e devien esser guardats abans de la edicio e publicacio dels dits edictes. E per que aço sia notori e manifest a totes les gents la prefata Magestat mana esser feta la present publica crida.

A. Nogueres, prothonotarius.

Quae quidem praeconizatio et publicatio fuit facta de mandato dicti Illustrissimi Aragonum regis, instante, procurante et solicitante reverendo in Christo patre domino Stephano de Nardinis¹ Sedis Apostolicae prothonotario et Referendario, in illis partibus ad haec et alia pro Sanctissimo domino nostro papa et Sancta Romana Ecclesia Legato.

Arxiu Vaticà, Arm. 29, t. 29, fol. 101, al 75v.

¹ Més tard arquebisbe de Milà i cardenal.

4

Sena, 13 abril 1460.

El papa envia la "Rosa d'Or" al rei d'Aragó.

Carissimo in Christo filio Joanni Aragonum regi illustri salutem etc.

Consueverunt Romani Pontifices quadragesimali tempore, illo die quo cantatur "Laetare Jerusalem" alicui astanti principi, cujus merita erga Pontifices et Romanam Ecclesiam existant, Rosam Auream elargiri, ut et gratitudo Pontificis ostendatur erga benemerentes et alii excitentur ad enitendum, ut suis operibus tali munere dignos se reddant. Contingit autem saepius, ut et mittatur absentibus, quorum aut merita id requirunt aut spes benemerendi appareat.

Itaque considerantes regia opera tua et singularem in Nos et Romanam Ecclesiam fidem, tenentesque pro certo quod juxta vires tuas te pugilem pro nostro et ipsius Ecclesiae atque adeo totius Christianitatis statu praestabis, quemadmodum hactenus cum singulari commendatione fecisti, Serenitatem Tuam elegimus ex multis, cui Rosam praesentis anni mitteremus. Destinantes illam tibi per dilectum filium Laurentium de Galeranis, militem, physicum nostrum et familiarem et tuae Celsitudini magnopere deditum, ut penes te eam cum debito honore conserves, tanquam pignus nostrae in te caritatis et tuae vicissim erga Nos devotionis. Suscipies igitur solita devotione munus hoc tibi impensum, pretio licet non magno, suo tamen mysterio multi aestimandum et in veneratione tenendum, cujus inspectio sit omni tempore cordi tuo laetitia et ad fortiter agendum.

Eidem autem Laurentio in his quae nostro nomine refert fidem tua Serenitas praestabit.

Datum Senis die 13 aprilis [1460], anno secundo.

Arxiu Vaticà, Arm. 39, t. 9, fol. 183. al. 180v (duplicada, fol. 184, al. 181).

5

Piença, 25 agost 1462.

Dispensa del jurament imposat per Catalunya a Joan II en la capitulació de Vilafranca, en virtut del qual no podia entrar en el Principat.

Ad futuram rei memoriam.

Sic decet Jesuchristi vicarium, qui praeordinatione superna militantis Ecclesiae moderatur habenas, vigilis more pastoris, indemnitatibus catholicorum principium paterna circumspectione consulere, quod per ipsius providae declarationis oraculum contemptum, jurgiorumque fomentis et scandalis inter eos praecipue et ipsorum subditos, pacis aemulo procurante, exortis, sublatis de medio ac radicibus extirpatis, quisque sui juris integritate laetetur.

Nuper siquidem ad apostolatus nostri notitiam pervenit, quod licet carissimus in Christo filius noster Johannes Aragonum et Navarrae rex illustris tempore quo regnorum eorundem gubernacula, aeterni Regis permissione suscepit, jura et leges etiam municipales dum ab ipsius Johannis regis claris progenitoribus in Curiis generalibus promulgata, quibus ipse ad protegendum et defendendum res ecclesiasticas jure adstringitur necnon honorem coronae et regiae dignitatis illibataque regni jura servare juraverit; postmodum tamen cum nonnulla ex oppidis, castris et locis regnorum eorundem bellorum turbine quaterentur et cujusdam potentissimi regis ac etiam Catalanorum civitati Barchinonensi adhaerentium magnis copiis invaderentur hostiliter occuparenturque, et propter dissidia inter eundem Johannem regem et quondam Carolum, ejus primogenitum, dum in humanis ageret, satore zizaniae operante, exorta, idem rex Johannes sui regni scissuram magna sibi suoque statui allatura incommoda verisimiliter formidaret, et eisdem copiis occurrere sive eorum injustos conatus reprimere non valeret, ut motus Catalanorum hujusmodi quo poterat modo dissolveret et suo statui saltem minus spontaneis imo violentis mediis subveniret, cum eisdem Catalanis ad certas conventiones devenit, in quibus hoc inter alia conventum extitit; quod si unquam Johannem regem praefatum, Catalanis non petentibus, in Cataloniam proficisci contingeret, omnis regia potestas omnisque jurisdictionis auctoritas sibi inter Catalanos jure dignitatis regiae competentes ipso facto in ejus primogenitum pleno jure censerentur esse translatae, ac dictus Joannes rex tanquam privatus in Catalonia repu-

taretur et haberetur; propter quae inter Catalanos praedictos, dicto primogenito jam vita functo, cultus justitiae deperisse conspicitur, discordiae passim generantur et crescunt, gens contra gentem arma parat, et quod detestabilius est, ipsi clericos et ecclesiasticas personas, in quibus juste nullum sibi convenit vindicare imperium, proscribere et relegare ac eorum redditus usurpare minime reformidant; conventiones vero contra regis honorem initae et conventio quae inde secuta privilegii unionis regnorum eorundem ac etiam principatus Cataloniae obviare et prius praestito per ipsum regem juramento obsistere dignoscantur, ac idem rex proceribus, nobilibus et incolis dictorum regnorum inconsultis conventiones et promissiones hujuscemodi admodum praejudiciales regio honori et anteriori juramento contrarias inire nequiverit.

Nos cupientes, prout juri et aequitati consentaneum est, honori et indemnitati regis praefati, prout ex debito officii pastoralis adstringimur, ne forsitan ab aliquibus curiosis revocetur in dubium an posterius quamvis minus spontaneum et pro temporis angustia extortum potius quam praestitum juramentum praedictum priori justo et rationabili contrarium derogare, et Celsitudinem suam ad observantiam illius adstringere debeat; auctoritate apostolica, temore praesentium. declaramus praefatum Johannem regem ad ipsarum conventionum et posterioris juramenti observantiam non teneri, sibi que licuisse et licere principatum ipsum ingredi et in eo pro suae voluntatis libito, sicut antea, jure residere, conventionibus et posteriori juramento non obstantibus supradictis, ceterisque contrariis quibuscumque. Nulli ergo etc. nostrae declarationis infringere etc. Si quis etc.

Datum Pientiae anno Incarnationis dominicae 1462, octavo kalendas septembris, pontificatus nostri anno quarto.

Arxiu Vaticà, Reg. Vat., t. 507, fol. 378, al 375v.

6

Tivoli, 1.er setembre 1463.

Comissió pontificia donada al cardenal Milá, bisbe de Lleida, per procurar la pau entre Joan II i Catalunya.

Dilecto filio Ludovico tit. Sanctorum Quatuor Coronatorum presbytero cardinali salutem etc.

Cum te de proximo propter nonnulla ardua negotia personam tuam et ecclesiam Ilerden., cui ex concessione et dispensatione Apo-

stolicae Sedis proesse dignosceris, ad ecclesiam ipsam transferre habeas, et intra nostrae mentis archana solerti revolveremus indagine innumeras civitatum afflictiones, populorum clades, terrarum depopulationes et devastationes aliaque innumerabilia detrimenta, quibus principatus Cataloniae et comitatus Barchinomen. ob cruentam et pestiferam dissensionem dudum inter carissimum in Christo filium nostrum Johannem regem Aragonum illustrem et homines et communitates illarum partium, pacis inimico subministrante, exortam diutius afflicti fuere et affliguntur in dies, ac procedente discordia artius affligi formidatur in futurum; dumque ad pacificandum dissensiones ipsas continua redderemur attentione sollicite, et sperantes, quod tu, quem Altissimus tamquam praecipuum et sublimem universalis Ecclesiae columnam praerogativa sublimavit honoris et cujus commendabiles condiciones et mores etiam longam per experientiam consideravimus atque perspeximus, tanto vigilantius curae exterminationum, discordiarum et dissensionum earundem intendere debeas quanto nostrae provisionis auxiliis desuper maiori fueris potestate et auctoritate munitus. De tua itaque sapientia, prudentia, magnitudine consilii, industriae claritate, rerum agendarum experientia gerentes in Domino fiduciam specialem, quod per tuum consilium, curam et diligentiam dissensiones et discordiae hujusmodi ad pacis quietem et optatum finem deducantur, circumspectioni tuae per apostolica scripta committimus et mandamus, quatenus te auctoritate nostra melioribus quibus id fieri poterit mediis, modis et viis ad omnem pacem et concordiam inter regem et homines ac communitates praedictos componendas omnimodas partes accommodes¹.

Et si pacis aemulis reluctantibus in adversum nequeas illas concludere, vocatis turbatoribus eisdem et aliis qui fuerint evocandi, eos ut a nephando et damnato proposito hujusmodi desistant, regiaeque celsitudini obedientiam debitam exhibeant et de illis plenarie sibi satisfaciant in virtute sanctae obedientiae et sub excommunicationis et aliis censuris et poenis, de quibus tibi videbitur, auctoritate nostra, moneas et requiras, monerique et requiri eadem auctoritate facias, ut in pacem

¹ En l'altra butlla del 18 de març de 1464, adreçada al mateix cardenal Milà, en lloc de la clàusula indicada ací entre claudàtors s'inclouen les següents paraules, després del mot *accommodes*: "ceteraque facias in premissis ac circa ea necessaria et opportuna et quae tibi visa fuerint quomodolibet expedire. Quod si per tuae circumspectionis industriam rex, homines et communitates praefati quietem et pacem consequantur, sine dubio sperare poteris quod ultra tuarum laudum praeconium a Nobis et Apostolica Sede favores et gratias ac ab Altissimo aeternae retributionis premium obtinebis.

"Datum Senis anno Incarnationis dominicae 1463, .xv. kalendas aprilis, pontificatus nostri anno .vi." (Vegeu el Reg. Vat., t. 519, fol. 84v.)

ipsam celebrandam et concludendam quantum eos concernit consentiant, et quo ad hoc operas efficaces praestent; alioquin si monitionibus et mandatis hujusmodi parere neglexerint ex tunc contra omnes et singulos eorum eadem auctoritate procedas, prout de jure fuerit faciendum; invocato ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii saecularis. Ceterum si per summariam informationem per te super hiis habendam tibi constiterit quod processus ac monitiones hujusmodi et pro ipsorum directione processuum faciendae citationes eisdem pacis aemulis et aliis praedictis tute nequeant publicari, processus, monitiones et citationes hujusmodi per edictum publicum locis publicis partibus illis vicinis affigendum, de quibus verisimilis sit conjectura, quod ad notitiam pacis aemulorum et aliorum praedictorum, quos ipsi processus concernunt provenire valeant, quoties opus fuerit auctoritate publices supradicta.

Volumus autem et apostolica auctoritate decernimus quod processus, monitiones et citationes hujusmodi per inde ipsos monitos et citatos arcent ac si eis intimati et insinuati praesentialiter et personaliter legitime extitissent. Non obstantibus felicis record. Bonifacii papae VIII praedecessoris, illis praesertim quibus cavetur ne quis extra suam civitatem et dioecesim nisi in certis exceptis casibus et in illis ultra unam dietam a fine suae dioecesis ad iudicium evocetur; seu ne iudices ab apostolica Sede deputati extra civitatem et dioecesim in quibus deputati fuerint contra quoscumque procedere aut alii vel aliis vices suas committere praesumant, et de duobus dietis in concilio generali necnon de personis ultra certum numerum ad iudicium non vocandis, ac aliis constitutionibus et ordinationibus apostolicis ceterisque contrariis quibuscumque. Aut si aliquibus communiter vel divisim ab eadem sit Sede indulgum quod interdici, suspendi vel excommunicare aut extra vel ultra certa loca ad iudicium evocari non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem.

Datum Tibure anno Incarn. dom. 1463, kalendis septembris, pontificatus nostri anno quinto.

Arxiu Vaticà, Reg. Vat., t. 514, fol. 126.

FR. JOSEP M. POU I MARTÍ, O. F. M.

Antonianum, Roma.